

UDK 631.1+355.45
Pregledni članak
Primitljeno 17. 07. 1989.

Dr. MILAN BIŽIĆ,
Pedagoški fakultet Osijek

PRIPREME POLJOPRIVREDE ZA OPĆENARODNI ORAMBENI RAT

Razvijanjem sistema općenarodne obrane i društvene samozaštite započeta su i u nas istraživanja s aspekta općenarodnog obrambenog rata, mjesta i uloge cjelokupne poljoprivrede, odnosno poljoprivredne proizvodnje u ratnim uvjetima.

Dosljedno razvoju doktrine općenarodne obrane i društvene samozaštite razvijaju se i nove mogućnosti poljoprivredne proizvodnje. Za dalji razvoj priprema poljoprivredne proizvodnje s aspekta općenarodnog obrambenog rata nužno je osigurati veća ulaganja u znanstvena dostignuća u poljoprivrednoj proizvodnji s osloncem na vlastite potencijale.

UVOD

Razvijanjem sistema općenarodne obrane i društvene samozaštite započeta su i u nas istraživanja s aspekta općenarodnog obrambenog rata, mjesta i uloge cjelokupne poljoprivrede, odnosno poljoprivredne proizvodnje u ratnim uvjetima. Dosljedno razvoju doktrine općenarodne obrane i društvene samozaštite razvijaju se i suvremenije mogućnosti poljoprivredne proizvodnje, tj. postoji međuovisnost općenarodne obrane i poljoprivredne proizvodnje.

Polazišta za navedeni razvoj su iskustva narodnooslobodilačkog rata i drugih suvremenih ratova danas u svijetu. Ova iskustva čine značajnu postavku za istraživanja mjesta i uloge poljoprivrede, uvažujući sve specifičnosti različitih shvaćanja i njihovih generatora u zemljama, gdje je eskalirao oružani sukob, bilo da je on političke, ekonomske, vojnostrategijske, nacionalne ili neke druge prirode i sadržaja.

Cilj rada je pobliže osvijetliti mjesto i ulogu poljoprivrede, odnosno njezine proizvodnje u međudjelovanju s potrebama općenarodnog obrambenog rata. Predmet rada je poljoprivreda, promatrana s aspekta općenarodnog obrambenog rata, a metoda rada je skup intuitivnim putem odabranih postupaka koji bi trebali omogućiti pravilan pristup tumačenju promatrane pojave.

I.

S aspekta općenarodnog obrambenog rata osnovna funkcija poljoprivrede, u cjelini i njezine proizvodnje posebno, zadovoljavanje je prehrambenih i drugih potreba stanovništva i oružanih snaga. Naglašeno je i »drugih potreba stanovništva«. Ove potrebe sagledavaju se, obično ali i potpuno opravdano, kroz međudjelovanje i međusobnu uvjetovanost poljoprivrede i drugih privrednih oblasti, posebno sa zanatstvom.¹

Međutim, predmet ovog rada je poljoprivreda u uvjetima općenarodnog obrambenog rata, te se treba usmjeriti na ana-

1) Mr. Nedjeljko Bosanac, Zanatstvo kao privredna oblast na području ZO Osijek, Osijek, doktorska disertacija, 1987.

lizu mirnodopskih priprema poljoprivrede, planiranje njezine proizvodnje za obrambene uvjete, posebno u vezi s planom njezine proizvodnje u užim prirodnim i privrednim sredinama, odnosno općinama i u njihovim okvirima planiranje proizvodnje u poduzećima, usklađivanje potreba i mogućnosti proizvodnje hrane i sl.

Analiza mirnodopske pripreme poljoprivrede usklađuje mogućnosti poljoprivrede i ciljeva utvrđenih društvenom organizacijom i njihovim organima za osiguravanje primarne poljoprivredne proizvodnje, žitarica i stoke, za opskrbu stanovništva i oružanih snaga prehrambenim proizvodima.

Svakako da su ove aktivnosti u sklopu općenarodne obrane i društvene samozaštite utvrđene obaveze izvršene zakonskim aktima kao što su: Ustav SFRJ, Zakon o općenarodnoj obrani i drugim zakonskim propisima.

U izučavanju problematike priprema poljoprivredne proizvodnje za rat, moramo poći od toga da bi u eventualnom ratu na jugoslavenskom ratištu imali pad poljoprivredne proizvodnje do 50% ovisno o jačini ratnih djelovanja². Ovaj pokazatelj ukazuje da pripreme poljoprivrede za općenarodni obrambeni rat moraju biti sveobuhvatne i intenzivne kod svih faktora poljoprivredne proizvodnje.

U pripremama poljoprivrede za općenarodni obrambeni rat značajan utjecaj ima regionalni razmještaj poljoprivrednih djelatnosti od kojih ovisi opskrba stanovništva i oružanih snaga. Tako npr. ravničarski krajevi imaju najpovoljnije uvjete za poljoprivrednu i prehrambenu industriju, međutim, to ne predstavlja prednost prema obrambenim kriterijima, jer se sjetveni i drugi radovi najlakše mogu sprečavati, a gotovi proizvodi uništavati ili zapljenjivati. Veliki nedostatak žitorodnih područja je u tome što se nalaze pretežno u pograničnim predjelima zemlje, te su mogućnosti poljoprivredne proizvodnje i zaštite poljoprivrednih proizvoda naročito otežani³. O obrambenim kriterijima mora se voditi računa u sklopu obrambenih priprema društveno-političkih zajednica i radnih organizacija u oblasti poljoprivredne proizvodnje.

Društveno-političke zajednice kao i organizacije udruženog rada dužne su da u oblasti poljoprivredne proizvodnje u svojim pripremama za obranu predvide za-

datke i prioritete potreba koje proizlaze iz priprema za obranu zemlje. Kod mirnodopskih priprema u oblasti poljoprivredne proizvodnje za općenarodni obrambeni rat polazi se od procjena potreba i mogućnosti poljoprivredne proizvodnje u ratnim uvjetima.

Društveno-političke zajednice brinu o pripremama i programima razvoja za što veću proizvodnju poljoprivrede i osnovnih poljoprivrednih proizvoda. Pored toga osiguravaju i potrebe općenarodne obrane kod izrade znanstvenih i tehničkih programa i utvrđuju osnovni asortiman poljoprivrednih proizvoda u ratu.

S obzirom na važnost organizacija udruženog rada u odnosu na obranu zemlje Ustav SFRJ, Zakon o općenarodnoj obrani i drugi zakonski propisi regulirali su prava i obaveze poduzeća u općenarodnoj obrani. Poduzeća imaju obavezu u vezi s mirnodopskim pripremama za rat, da na osnovi vlastitih procjena, uputstava i dokumenata društveno-političke zajednice osiguraju poljoprivrednu proizvodnju u ratnim uvjetima.

U mirnodopskim pripremama za općenarodni obrambeni rat veliki značaj imaju poljoprivredno-industrijski kombinati, koji raspoložu ogromnim poljoprivredno-prehrambenim potencijalima, a imaju snažnu i brojnu poljoprivrednu mehanizaciju s transportnim sredstvima. Međutim, ovdje se javljaju osim drugih i problemi koji se odnose na uvoz rezervnih dijelova iz inozemstva, što je prisutno i u razdoblju mira, a bilo bi izraženo u ratu. To je složen zadatak u sklopu obrambenih priprema i o kojem se vodi računa.

Da bi poljoprivredna mehanizacija funkcionirala u ratnim uvjetima neophodno je da se oslobodimo uvoza pojedinih tipova poljoprivrednih strojeva, a prema tome i rezervnih dijelova, jer u ratnoj situaciji ne bismo mogli računati na uvoz iz inozemstva. Zbog toga rješenja ovog problema trebamo naći u domaćoj industriji.

Zbog velikog broja raznih tipova traktora u oba sektora poljoprivredne proizvodnje nadležne društveno-političke zajednice koje se bave pripremama poljoprivredne proizvodnje za ratne uvjete dužne su da provode standardizaciju, unifikaciju i tipizaciju traktora i rezervnih dijelova.

U slučaju agresije neophodno je da se dio poljoprivredne mehanizacije iz pograničnih panonskih područja usmjeri u brdska područja, kako bi se intenzivirala poljoprivredna proizvodnja i stvorile mogućnosti za veću proizvodnju hrane.

2) Dr. Rajko Damljanović, Poljoprivreda u općenarodnom obrambenom ratu, VIZ i Novinski centar, Beograd 1986, str. 9.

3) Dr. Nikola Čubra, Ekonomika općenarodne obrane, VIZ, Beograd 1979, str. 161, 162.

Kod priprema poljoprivrede za ratnu proizvodnju nužno je angažirati i individualne poljoprivrednike koji po svojim potencijalima i proizvodnim kapacitetima još uvijek predstavljaju značajan faktor u proizvodnji hrane. Poduzeća koja se bave kooperativnim odnosima s individualnim poljoprivrednicima dužna su osigurati proizvodnju na njihovim gospodarstvima.

»Poljoprivredna proizvodnja, s obzirom na posrednu strukturu (veliki broj privatnih vlasnika), najmanje je organizovana, tj. najviše je izložena stihiji. Zbog toga su od posebne važnosti pripreme poljoprivrede za proizvodnju u ratnim uslovima i po obimu proizvodnje, i u pogledu strukture proizvoda, da bi se zadovoljile ratne potrebe«⁴. Ovo nas upućuje na zaključak, da se individualni sektor poljoprivredne proizvodnje mora bolje organizovati, kako bi se iskoristile njegove ogromne rezerve i mogućnosti u proizvodnji hrane.

U pripremama za općenarodni obrambeni rat planiranje poljoprivredne proizvodnje ima poseban značaj, a »planovi se donose na osnovu metodoloških uputstava koja su utvrđena za svaku oblast u okviru uredbi sa zakonskom snagom, koje donose savezni i republički — pokrajinski organi«⁵.

Planiranje poljoprivredne proizvodnje predstavlja vrlo složen i odgovoran zadatak koji se vrši od saveznih organa vlasti, pa sve do poduzeća i mjesnih zajednica na osnovama usklađenosti, kao uvjet jedinstvenog razvijanja i funkcioniranja sistema općenarodne obrane.

U slučaju rata poljoprivredna proizvodnja i prehrambena industrija moraju osigurati hranu za povećane potrebe stanovništva i oružanih snaga. Međutim, trebamo imati u vidu da će u dugotrajnom ratu poljoprivreda imati tendenciju opadanja proizvodnje. Zbog toga bi u razdoblju mira trebalo voditi adekvatno planiranje i organiziranje poljoprivredne proizvodnje u skladu s potrebama stanovništva i oružanih snaga.

Planiranje poljoprivredne proizvodnje za ratne uvjete nailazi na brojne probleme, jer uspješnost proizvodnje, prvenstveno ovisi od klimatskih, pedoloških i drugih faktora poljoprivredne proizvodnje, kao i jačine neprijateljskog djelovanja i našeg otpora.

Uspješnost poljoprivredne proizvodnje u ratnim uvjetima može se ostvariti samo kroz temeljne pripreme, gdje planiranje poljoprivrede za općenarodni obrambeni rat treba da je zasnovano na realnim procjenama i na osnovi znanstvenog istraživanja.

Planiranje može biti idealno postavljeno, a ipak da se ne realizira, jer su u procesu poljoprivredne proizvodnje uključeni brojni subjekti od kojih ovisi realizacija proizvodnje. Dovoljno je da zakaže netko od dobavljača umjetnog gnojiva, sredstava za zaštitu bilja, rezervnih dijelova, pa da se planovi proizvodnje ne izvrše. Pored toga na realizaciju planiranja utječu i uvjeti privređivanja, kao npr. odnosi između tržišta, cijena i potrošača, visoka inflacija i drugo.

Međutim, kod organizacije i metodologije planiranja nužno je omogućiti i utvrđivanje odgovornosti na svim nivoima planiranja, kako bi se planiranje što efikasnije ostvarilo.

Ukoliko dolazi do odstupanja od planiranog stanja tada je potrebno poduzeti odgovarajuće mjere. Postavljanje odgovornosti doprinjelo bi uspješnom razvoju sistema planiranja⁶.

Kod planiranja poljoprivredne proizvodnje s aspekta općenarodne obrane mora se početi od toga, da se postavie ciljevi, zadaci, mjere i procjenjuju mogućnosti za njihovu realizaciju. Radi toga planiranje poljoprivredne proizvodnje treba činiti integralni dio društvenog planiranja.

Na osnovi Zakona o općenarodnoj obrani i drugih zakonskih propisa organi općine izrađuju planove za poljoprivrednu proizvodnju u ratnim uvjetima, a na temelju procjene potreba i mogućnosti proizvodnje u ratu.

Plan poljoprivredne proizvodnje za ratne uvjete sadrži: procjenu mogućnosti proizvodnje, plan sjetve, plan stočarske proizvodnje, plan umjetnog gnojiva, sjemena, sredstava za zaštitu bilja, veterinarsku zaštitu i dr.⁷ Planovi razvoja priprema poljoprivrede za rad u ratnim uvjetima sastavni su dio planova razvoja općenarodne obrane, a donose se poslije usuglašavanja i usvajanja u općinskoj skupštini. Planiranjem i ostvarivanjem razvojnih planova osigurava se funkcioniranje poljoprivredne pro-

4) Dr. Zarko Krupež, *Ekonomika opštenarodne odbrane*, VIZ, Beograd 1984, str. 174.

5) Mr. Miroslav Stojanović, »Planovi opštenarodne odbrane i njihov osnovni sadržaj«, *Ekonomika u opštenarodnom odbrambenom ratu*, VIZ, Beograd 1985, str. 243.

6) Dr. Nikola Čubra, *Usavršavanje organizacije i metodologije planiranja razvoja ONO*. Odbrana i zaštita, SSNO, Beograd 1985, br. 1, str. 15.

7) Dr. Rajko Damjanović, *Poljoprivreda u opštenarodnom odbrambenom ratu*, VIZ, Beograd 1986, str. 88.

izvodnje u ratu. Za funkcioniranje poljoprivredne proizvodnje u ratu odgovorni su organi općinske uprave i privredne komore.

Kod izrade ovih planova na nivou općine uključeni su i zavodi za društveno planiranje i oni organi koji se bave plansko-analitičkim i statističkim poslovima. Njihov zadatak je da ostvaruju što efikasniju stručnu i savjetodavnu funkciju u poslovima planiranja, a utječu i na jedinstvenost procesa planiranja.

Planovi poljoprivredne proizvodnje usklađeni su i odobreni od samoupravnih organa prema planu obrane. U izradi ovih planova za ratne uvjete mora se voditi računa i o principu dogovaranja i sporazumijevanja.

Značaj općine kao subjekta obrane očituje se u činjenici da na svojoj teritoriji ostvaruje sve bitnije sadržaje za obranu zemlje, a uloga je konkretnija i neposrednija u odnosu na širu društveno-političku zajednicu.*

Planiranje u poduzećima u oblasti poljoprivredne proizvodnje uvjetovano je njihovom ulogom i značajem koji imaju u privrednom i obrambenom sistemu zemlje. Izrada plana proizvodnje u poljoprivredno-prehrambenim organizacijama počinje procjenom uvjeta i mogućnosti proizvodnje i pružanje usluga u slučaju rata, a nastavlja se sagledavanjem potreba i zadataka proizvodnje kao i materijalnih i drugih potreba za izvršenje tih zadataka.

U ovisnosti od organizacije udruženog rada izrađuju se planovi poljoprivredne proizvodnje za ratne uvjete na osnovi vlastitih procjena i uputstava društveno-političkih zajednica. Očigledno je da poduzeće treba početi od toga da pretpostavi uvjete pod kojima će proizvoditi u izmijenjenim uvjetima i da na taj način gradi koncepciju ratne proizvodnje.

Kod planiranja poljoprivredne proizvodnje za ratne uvjete neophodno je voditi računa o dužini vegetacijskog razdoblja u kojem se proizvodnja može realizirati, i od vrste agresije na našu zemlju. Zbog toga se poljoprivredna proizvodnja mora planirati za različite varijante rata. Potrebno je da se plan poljoprivredne proizvodnje

neprekidno usavršava i prilagođava nastalim promjenama u sklopu društveno-ekonomskog sistema i obrambenih priprema društva za obranu.

Planovi proizvodnje trebaju biti izrađeni u poduzećima. To su planovi na osnovi kojih treba osigurati potrebnu mehanizaciju, opremu, rezervne dijelove, sirovine i reprodukcioni materijal za jedan vegetacioni period, u suradnji s proizvođačima i društveno-političkim zajednicama.

Poduzeća moraju u potpunosti imati razrađen plan proizvodnje i usklađen s planovima ostalih poduzeća kao odraz realnih mogućnosti proizvodnje u ratnim uvjetima. Svi nosioci planiranja dužni su uskladiti svoje planove s planovima društveno-političkih zajednica. Od usklađivanja planova poljoprivredne proizvodnje ovisi realizacija u ratnim uvjetima. Zato usklađivanje planova proizvodnje na razini svih poljoprivredno-industrijskih kombinata ima posebno značenje.

Veliki značaj u pripremama poljoprivrede za općenarodni obrambeni rat ima izrada bilansa. Nužno je utvrditi proizvodne mogućnosti poljoprivredne proizvodnje i prioritete potreba podmirjenja stanovništva i oružanih snaga. Na osnovi Ustava i druge regulative, kao i društvenih dogovora društveno-političke zajednice imaju radni zadatak da izrađuju bilanse poljoprivrednih proizvoda prema kapacitetima društvenih i individualnih poljoprivrednih gospodarstava.

Za osiguranje izvora hrane u ratu izrađuju se bilanse ratne ishrane koje iskazuju stalne i tržišne robne rezerve, stupanj usklađenosti sopstvenih potreba i mogućnosti. Bilansiraju se samo oni proizvodi koji su obuhvaćeni dogovorima društveno-političkih zajednica o grupacijama proizvoda, proizvodima i drugim aktivnostima od interesa za obranu zemlje.

Bilanse ratne ishrane zasnivaju se na osnovi optimalnih normi racionalnog snabdijevanja, broja stanovnika i raspoloživih količina hrane koje se mogu osigurati iz poljoprivredne proizvodnje određene društveno-političke zajednice. To su i osnovne bilansne komponente po kojima bi se bilanse ratne ishrane razlikovale od mirnodopskih bilans⁸. Na osnovi bilanca i mogućnosti (od općine do federacije) dolazi se do realnih procjena mogućnosti u osiguranju is-

* Na osnovi Ustava SFRJ, Zakona o općenarodnoj obrani i drugih zakona, društveno-političke zajednice utvrđuju u skladu sa jedinstvenim osnovama planova za obranu zemlje slijedeće: funkcioniranje privrede i društvenih djelatnosti, mjere i postupke oružanih snaga, organa društveno-političkih zajednica, civilnu zaštitu, a u ratu organizira općenarodni otpor na svojoj teritoriji itd. Vidi Vojni leksikon, VIZ, Beograd 1981, str. 367 i Zakon o općenarodnoj obrani iz 1982.

8) Mr. Vojin Mrvić, »Bilans ratne ishrane kao instrument planiranja i obezbjeđenja dovoljnosti izvora ishrane« Vojno-ekonomski pregled, VIZ, Beograd 1978, br. 4. str. 108.

hrane u svim društveno-političkim zajednicama. Iskazane mogućnosti i potrebe objedinjavaju se i usklađuju na nivou društveno-političkih zajednica.

Tako »Bilansi potreba i mogućnosti snabdevanja u ratu, posebno u njegovom prvom razdoblju, treba da se posluže kao osnova za utvrđivanje planova za odbranu i donošenje društvenih dogovora i samoupravnih sporazuma o proizvodnji, snabdevanju materijalnim sredstvima za mirnodopske odbrambene pripreme i za život i rad u ratu«⁹ Bilansi potrebe i mogućnosti čine materijalni i kadrovski osnov za sprovođenje svih obrambenih aktivnosti. Njima se utvrđuju planovi proizvodnje hrane i snabdijevanja za određeni period u ratu.

Postoje i bilanse ishrane za mirnodopske uvjete. Razlika je jedino u tome, što se ratni bilansi izrađuju na osnovi normi racionalnog snabdijevanja. Zbog toga kod potrošnje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda mora se voditi računa da bilanciranje proizvodnje, mogućnosti i potreba, bude što realnije, jer je to limitirajući faktor veće proizvodnje hrane kao centralnog problema u sadašnjim uvjetima privređivanja.

9) Dr. Nikola Čubra, *Ekonomika opštenarodne odbrane*, NIO Poslovna politika, Beograd 1985, str. 133.

II.

Poljoprivredna proizvodnja danas ima, u slučaju rata, strateški značaj. Transformacija poljoprivredne proizvodnje iz mirnodopskih na ratne uvjete zahtijevat će od zemlje velike napore i aktivnosti za proizvodnju u slučaju neposredne ratne opasnosti i ratnog stanja.

Proces prilagođavanja poljoprivrede ratnim uvjetima je dug i može trajati kroz cijelo vegetaciono razdoblje, što znači da ovaj vid proizvodnje ovisi od klimatskih, pedoloških i drugih faktora proizvodnje.

U sklopu obrambenih propisa poljoprivrede za općenarodni obrambeni rat posebnu pažnju treba usmjeriti na planiranje proizvodnje u društveno-političkim zajednicama i radnim organizacijama. Planiranje pruža orijentacijski okvir moguće proizvodnje za slučaj rata.

Iz prethodno navedenog proizlazi važnost mirnodopskih priprema poljoprivrede za općenarodni obrambeni rat kao bitnog izvora različitih sirovina za razvoj prehrambene industrije i drugih industrijskih grana i zbog uloge koju ima u ishrani stanovništva i oružanih snaga.

LITERATURA

1. *Bosanac, N.*, Zanatstvo kao privredna oblast na području ZO Osijek, Osijek 1987.
2. *Čubra, N.*, *Ekonomika opštenarodne odbrane*, VIZ, Beograd 1979.
3. *Čubra, N.*, *Ekonomika opštenarodne odbrane*, NIO Poslovna politika, Beograd 1985.
4. *Čubra N.*, *Usavršavanje organizacije i metodologije planiranja razvoja ONO, Odbrana i zaštita*, SSNO, Beograd 1985, br. 1.
5. *Čubra, N.*, *Planiranje razvoja opštenarodne odbrane*, VIZ, Beograd 1983.
6. *Damljanović, R.*, *Poljoprivreda u opštenarodnom odbrambenom ratu*, VIZ, Beograd 1986.
7. *Jovanović, D.*, *Usklađivanje planova ratne proizvodnje u reprodukciono zavisnim organizacijama udruženog rada*, *Vojno delo*, VIZ, Beograd 1980, br. 4.
8. *Krupež, Ž.*, *Ekonomika opštenarodne odbrane*, VIZ, Beograd 1984.
9. *Mamula, B.*, *Savremeni svijet i naša odbrana*, VIZ, Beograd 1985.
10. *Mrvić, V.*, *Bilans ratne ishrane kao instrument planiranja i obezbeđenja dovoljnosti izvora ishrane*, *Vojno-ekonomski pregled*, VIZ, Beograd 1978, br. 4.
11. *Radmanović, P.*, *Specifičnosti priprema poljoprivredne proizvodnje u ratu*, *Vojno delo*, VIZ, Beograd 1979, br. 6.
12. *Stojanović, M.*, *Planovi opštenarodne odbrane i njihov osnovni sadržaj*, *Ekonomika u opštenarodnom odbrambenom ratu*, VIZ, Beograd 1985.
13. *Vojni leksikon*, VIZ, Beograd 1981

Dr. Milan Bižić

S u m m a r y

PREPARATIONS IN THE AREA OF AGRICULTURE IN CASE OF TOTAL NATIONAL DEFENCE WAR

Developing the system of total national defence war and social self-protection, we have initiated research on total national defence war and the role and place of agricultural production in such a war.

New possibilities for agricultural production have been developed in accordance with the development doctrine of total national defence and social self-protection. To further preparations for agricultural production in view of total national defence war, we should increase investments in the research on agricultural production.